

9290) kütüphanenin kıymetli ve nâdir eserlerinin muhafaza edildiği müzesindir. Sayfa numaraları düzenli olmayan (meselâ 160'tan 321'e, 625'ten 1000'e atlanmış) ve 6, 18-20, 223, 268, 301-303, 320-321, 347, 357. sayfaları boş olan nüsha, İbnülemin Mahmud Kemal tarafından Yıldız Sarayı evrakı içinde bulunan bazı formların ciltlenmesiyle meydana gelmiştir.

İsmet Efendi'nin dili sade ve açıktır. İfa-desinin diğer bir özelliği, günümüz ansiklopedik madde yazımı anlayışına uygun olarak biyografisi verilen her şahıs için takdim cümlesine benzer kısa tanıtım cümlecikleri koymuş olmasıdır. Bu cümleciklerin genellikle o şahsın aslı görevini belirttiği dikkati çekmektedir. Bir başlık altında asıl biyografi sahibinin dedesinden, babasından, hatta oğullarından da uzunca bahsedilmesi eserin bir başka özelliğidir.

Tekmiletü's-Şekâik, Ahmed Tevhîd Efendi tarafından *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'nda kısmen yayımlanmış (XV/12 [89] [1341/1925], s. 391-394; XVI/13 [90] [1926], s. 50-59; XVI/14 [91] [1926], s. 103-116; XVI/15 [92] [1926], s. 160-164), fakat muhtemelen Ali Canip'in (Yöntem) bir tenkit yazısı dolayısıyla sonu gelmemiştir. Bu basılmış kısımda altmış beş kişinin biyografisi vardır. Eserin faksimile neşri indeksle birlikte, *Şekâik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri* ana başlığı altında bu külliyyatın beşinci kitabı olarak Abdülkadir Özcan tarafından gerçekleştirilmiştir (İstanbul 1989).

İsmet Efendi'nin diğer biyografik çalışmaları da yine daha önce yazılmış önemli eserlerin zeyli durumundadır. Şeyhülislâm Ebûishakzâde Esad Efendi'nin *Atrabü'l-âsar*'ı ile Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin *Tuhfe-i Hattatın* adlı eserini 1314 (1896) yılına kadar getirmiş, ancak her iki zeyil de Fındıklı yan-ğınının yanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmet, *Tekmiletü's-Şekâik*, s. V-VII; ayrıca bk. tür.yer.; İbnülemin, *Kemâlû'l-İsme*, İstanbul 1328; a.m.f., *Son Asır Türk Şairleri*, III, 109; *Osmanlı Müellifleri*, III, 109; Babinger (Üçok), s. 416-417; Ahmed Tevhîd, "Tekmiletü's-Şakâik fi hakkı ehli'l-hakâik, Şeyhi'nin Zeyli", *TTEM*, XV/12 (89) [1341/1925], s. 391; Behcet Gönül, "İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakâ'ik al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri", *TM*, VII-VIII/2 (1945), s. 168; Cengiz Orhonlu, "Fındıklı Semti-nin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", *TD*, sy. 11-12 (1955), s. 68.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

İSMET HÂTUN

(عصمت خاتون)

İsmetüddin Âmine bint Üner
ed-Dimaşkiyye
(ö. 581/1186)

Nüreddin Mahmud Zengî
ve daha sonra Selâhaddin-i Eyyûbî ile
evlenen hanım.

Dimaşk nâibi Muînüddin Üner'in kızıdır. 541 (1147) yılında Nüreddin Mahmud Zengî ile evlendi ve bu evlilikten bir kızıyla iki oğlu dünyaya geldi. Nüreddin Zengî vefat edince (569/1174) yerine on bir yaşındaki oğlu el-Melikü's-Sâlih İsmâ-il geçti. Selâhaddin-i Eyyûbî bölgeyi hâkimiyeti altına aldıktan sonra İsmet Hâtun'la evlenmek istedi ve Şâfiî fakihî Şerefeddin İbn Ebû Asrûn ile İsmet Hâtun'un kardeşi Emîr Sa'deddin Mes'ûd b. Üner'in de hazır bulunduğu bir mecliste nikâh kıydırdı (Safer 572/Ağustos 1176). İsmet Hâtun, Dimaşk'ta çıkan ve pek çok kişinin ölümüne sebep olan veba salgını sonucu öldü (Zilkade 581/Şubat 1186) ve Kâsiyûn dağı eteklerinde kendi yaptırdığı türbeye defnedildi.

İbn Kesîr, hayır sever bir kadın olan İsmet Hâtun'un aynı zamanda ibadete çok düşkün olduğunu ve geceleyin uyanamayıp teheccüt namazını kılamadığında çok üzülüğünü, bu sebeple Nüreddin Zengî'nin gece namazı kılmak isteyenleri uyandırmak için davul çalınmasını emrettiğini kaydeder (*el-Bidâye*, XII, 279).

İsmet Hâtun'un çok sayıda vakfı bulunduğu bildirilmektedir. 573 (1177) yılında Dimaşk'ta Hacerüzzeheb mahallesinde inşa ettirdiği el-Medresetü'l-Hâtûniyye el-Cevvâniyye, genellikle Hanefî fakihlerinin ders verdiği bir ilim merkezi olarak uzun yıllar hizmet görmüştür. Bu medreseye kardeşi Emîr Sa'deddin Mes'ûd vakıflar tahsis etmiş, idaresini İsmet Hâtun'a ve onun soyundan gelenlere bırakmıştır. İsmet Hâtun ayrıca birçok medreseyi tahsis ettiği vakıflarla desteklemiştir. Nüreddin Zengî tarafından Dimaşk'ta yaptırılan dârülhadis de bunlar arasında yer almaktadır (Elisséeff, III, 763). Ancak Hâtûniyye el-Berrâniye Medresesi'nin yanlışlıkla İsmet Hâtun'a nisbet edildiği, burayı aslında Zümrüd Hâtun bint Çavlı'nın vakfettiği rivayet edilmektedir (İbn Kesîr, XII, 318). İsmet Hâtun ayrıca biri Halep, diğeri Dimaşk'ta Banyas nehri kıyısında iki hankah yaptırmış, Dimaşk'ta 578 (1182-83) yılında inşa ettirdiği

hankah Hankâhü'l-Hâtûniyye (Hankâhü's-Sit Ümmi'l-Melikî's-Sâlih) adıyla tanınmıştır.

Nüreddin Zengî'nin yerine geçen oğlu el-Melikü's-Sâlih İsmâil henüz çocuk yaşta olduğu için annesinin etkisi altında kalmış, bu da İsmet Hâtun'un siyasete karışmasına yol açmıştır. Onun Selâhaddin-i Eyyûbî ile evlenmesi, Haçlılar'a karşı mücadele veren müslümanlar arasındaki birliğin sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, III, 20; Ebû Şâ-me, *Kitâbü'r-Ravzateyn* (nşr. İbrâhim ez-Zeybek), Beyrut 1997, I, 34; II, 431-432; III, 243-244, 247-248; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 279, 295, 317-318; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 507-511; Ömer Rıza Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, Dimaşk 1959, III, 285-286; N. Elisséeff, *Nûr ad-Dîn*, Damas 1967, III, 763, 769; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 207, 243, 261, 265; Mahmûd Fâyiz İbrâhim es-Sertâvî, *Nûrûddin Zenkî fi'l-ede-bi'l-'Arabî fi 'aşri'l-hurûbî's-Salibiyye*, Amman 1990, s. 49-51; Bahattin Kök, *Nureddin Mahmud Bin Zengî ve İslâm Kurumları Tarihindeki Yeri*, İstanbul 1992, s. 187, 193.

HİLAL GÖRGÜN

İSMETİ, Mehmed

(ö. 1076/1665)

Divan şairi,
müderres ve kazasker.

İstanbul'da 1020-1022 (1611-1613) yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Birgivi Mehmed Efendi'nin torunu ve Şeyh Fazlullah Efendi'nin oğludur. Nesiller boyu şeyh, kadı ve âlim yetiştirmiş olan ailesinin zengin ilim ve kültür ortamından faydalanan İsmetî, daha öğrenim yıllarında Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi'nin ilk meşihatinde hizmetinde bulunup onun hususi işlerini görmek suretiyle takdimleri kazandı. Döneminin önde gelen âlimlerinden iyi bir öğrenim gördükten sonra tadrîs hayatına başladı. Safâyî'nin nakline göre pek uzun sürmeyen bu ilk müderresliğinde bazı cahillerin kendisine üstünlük taslamalarından gönlü kırılarak mesleğini bıraktı ve Yenikapı Mevlevihânesi şeyhlerinden Ahmed Toganî Dede'ye intisap etti. Hâmisi Yahyâ Efendi'nin ikinci defa şeyhülislâm olması üzerine tekrar müderresliğe döndü. Sırasıyla Zekeriyâ Efendi, Siyavuş Paşa, Sahn, Kalenderhâne, Vâlide Sultan medreselerinde müderreslik yaptı (1627-1638).

1640'ta Halep kadılığına getirildi. Bursa, İzmir, Eyüp, Galata, İstanbul ve Selânik kadılıklarında bulunduktan sonra Bolevî Mustafa Efendi'nin şeyhülislâmlığı döneminde Anadolu kazaskeri (1657), ardından Rumeli kazaskeri (1658-1661; 1663-1665) oldu. Bu görevinden emekliye ayrıldıktan kısa bir süre sonra 12 Safer 1076'da (24 Ağustos 1665) Kanlıca'daki yalısında vefat etti. Cenazesi Edirnekapi dışında Sırttekkâ mevkîinde defnedildi. Bugün mevcut olmayan mezar taşında Şeyh Feyzi Hasan Efendi'nin, "Ede Bârî İsmetî'ye câ-yı adni civegâh" tarih mısraını ihtiva eden bir kıta yer almaktaydı (Belîğ, vr. 61).

Kaynakların bildirdiğine göre İsmetî yumuşak huylu, zeki, nazik, hoşsohbet bir insan olup devrinde herkesten saygı görmüş, adına pek çok kaside söylenmiş, şiirlerine nazîreler yazılmıştır. Kazaskerlikleri sırasında konağında düzenlenen toplantılara katılmak devrin âlim ve şairlerince bir iftihar vesilesi olmuştur. Kadılığı ve kazaskerliğinde de temkinli ve vakur kişiliğiyle tanınmıştır. Nitekim Şeyhülislâm Ebû Saîd Mehmed Efendi ile eski İstanbul kadısı Esad Efendi arasında çok tatsız olaylara kadar varan ihtilâflarda ulemânın ikiye ayrıldığı bir dönemde İsmetî Efendi tarafsızlığını korumuş, ayrıca IV. Mehmed'in saltanatında çıkan sipahi ve yeniçeri ayaklanmasında etkili konuşmalarıyla isyancıları isteklerinden vazgeç-

meye ikna etmiştir (Baysun, I/2 [1946], s. 20-21). Meziyetlerinin karşılığını alamadığı anlaşılan şair nezaketi, yumuşak huylu ve sanatçı yaratılışı sebebiyle kadılıklarında uzun süre kalamamış, sık sık görevden alınmış ve hayatının çoğunu memuriyet dışında geçirmiştir.

İsmetî pek az şiir söylemiş bir şairdir. Altmış sekiz beyitlik na'tı dışındaki şiirleri kısa kıtalar ve gazellerden ibarettir. Divançesinin tamamı 701 beyittir. Bununla beraber XVII. yüzyılın tanınmış gazel şairleri arasına girebilmiş, Şeyhülislâm Yahyâ, Bahâî, Nâilî, Neşâtî gibi devrin büyük şairleri tarafından şiirlerine nazîreler yazılmıştır. Bu yüzyılın modası olan sebk-i Hindî'nin başlıca hususiyetlerini teşkil eden incelik, zarafet, anlam ve hayallerdeki derinlik onun şiirindeki özelliklerin başında gelir. Dili temiz ve sağlam, dönemine göre nisbeten sade ve açıktır. Az kullanılmış yabancı kelimeler ve uzun tamlamalar İsmetî'nin şiirlerinde görülmez. Yer yer rind ve kalender bir tavrı benimseyen şair zevk ehli, ince ve duygulu bir sanatçı ve sohbet adamı olarak yaşamış, bunu mısralarına da yansıtmıştır. Manzumelerinde tasavvuf düşüncesine hiç yer vermemiştir. Bu özellikleriyle onu Şeyhülislâm Yahyâ ve Bahâî çizgisinde bir sanatkar olarak değerlendirmek mümkündür.

İsmetî'nin yalnız İstanbul kütüphanelerinde on dört yazma nüshası bulunan

divançesi (İpekten, TD, XIII/17-18 [1963], s. 111) iki defa basılmıştır. İlki (*Divân-ı İsmet*, İstanbul 1291, bir na't, altmış yedi gazel, bir kıta) çok eksik ve yanlışlıştır. Halûk İpekten tarafından dokuz nüshanın karşılaştırılmasıyla ortaya konulan ikinci yazında (*İsmetî Divânı*, Ankara 1974) bir münâcât, iki na't, iki methiye, iki tarih, üçü eksik 116 gazel, bir kıta, üç rubâî, on iki müfred bulunmaktadır. İsmetî'nin, ayrıca dedesi Mehmed Birgivi'nin *eş-Şarîkatü'l-Muhammedîyye* adlı eserinden yaptığı bir tercümesi, fıkha dair bazı ta'likatı ve çeşitli yazma mecmualarda rastlanan mektupları vardır. *İsâzâde Târihi*'nde onun "Tevârih-i Devlet-i Aliyye" adlı bir eseri olduğu belirtilmişse de (Baysun, I/2 [1946], s. 23) henüz nüshasına rastlanmamıştır. Şairin Arapça birkaç şiiriyle bir takrizini de Muhibbî kaydetmiştir (*Hulâsatü'l-eşer*, IV, 115).

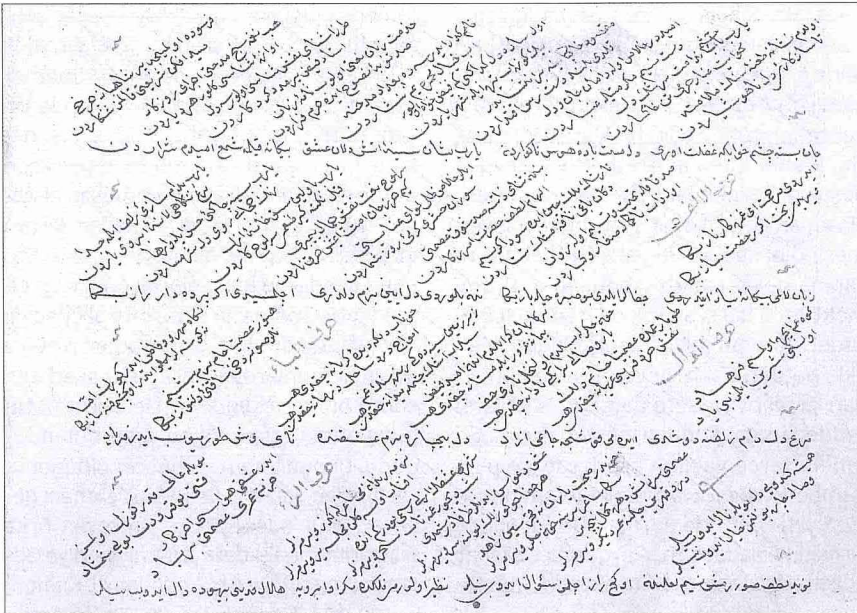
BİBLİYOGRAFYA :

Rızâ, *Tezkire* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, s. 68-69; Güftî, *Teşrifâtü's-suarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 1533, vr. 28^b; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 111-115; Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 3215, vr. 194^a-199^b; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 61; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 323-325; *Sicill-i Osmânî*, IV, 121; Halûk İpekten, "XVII. Asır Şairlerinden İsmetî", *Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı*, Ankara 1963, s. 21-34 (aynı yazı için bk. TD, XIII/17-18 [1963], s. 103-118); a.mlf. v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 231-232; Nuran Bakır, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Pâyeli ve Bilfil Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri* (İsâns tezi, 1966), İÜ Ed.Fak. Ktp., nr. 4412, s. 13-15; Ali Nihad [Tarlan], "İsmetî", *Kültür Haftası*, sy. 21, İstanbul 1936, s. 386; M. Cavid Baysun, "Kazasker İsmetî Efendi", *Akademî*, I/2, İstanbul 1946, s. 20-23; Mustafa İsen, "İsmetî Mehmed", *TDEA*, V, 10-11.

HALÛK İPEKTEN

Mehmed İsmetî divançesinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3798/3)

İSMETÜ'L-ENBİYÂ

(عصمة الأنبياء)

Peygamberlerin

günah işlemekten korunmuş olduklarını kanıtlamak amacıyla yazılan eserlerin ortak adı.

İsmetü'l-enbiyâ tabiri genellikle ismet* terimiyle aynı anlamda kullanılır. İslâm dininin yayılmasından sonra çeşitli din ve kültürler mensup çevrelerin peygamberlerin günah işlemiş olabileceklerini, hatta nübüvvetten önce şirk inancını bile benimseyenlerin bulunduğunu söylemeleri, bunun yanında bazı İslâmî mezhep mensuplarının da konuyla ilgili nasları farklı şekillerde yorumlamaları yeni bir telif türünün oluşmasına zemin ha-